

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (1930 – 1991 рр.)**

УДК 378.3:378 037“1930/1991”

*Уляна Проценко, старший викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури*

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1930 – 1991 рр.)**

У статті охарактеризовано основні форми та методи, які систематично використовувалися у процесі підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту викладачами вищих спеціалізованих закладів України в досліджуваний період. При цьому наголошено на ефективності проблемних лекцій, науково-методичних й читачьких конференцій, педагогічних тренінгів, ділових й рольових ігор, ситуаційних й пізнавальних завдань.

***Ключові слова:** лекція, семінарські заняття, практичні заняття, психолого-педагогічна підготовка, фахівець з фізичного виховання та спорту.*

Літ. 10.

*Ульяна Проценко, старший преподаватель кафедры украинского и иностранных языков
Львовского государственного университета физической культуры*

**ФОРМЫ И МЕТОДЫ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА
У ВЫСШИХ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ УКРАИНЫ
(1930 – 1991 гг.)**

В статье подана характеристика основных форм и методов, которые систематически использовались в процессе подготовки специалистов физического воспитания и спорта преподавателями высших специализированных учреждений Украины в исследуемый период. При этом акцентировано на эффективности проблемных лекций, научно-методических и читательских конференций, педагогических тренингов, деловых и ролевых игр, ситуационных и познавательных заданий.

***Ключевые слова:** лекция, семинарские занятия, практические занятия, психолого-педагогическая подготовка, специалист физического воспитания и спорта.*

*Ulyana Protsenko, Senior Lecturer of Ukrainian and Foreign Languages Department
Lviv State University of Physical education*

**THE FORMS AND METHODS PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TRAINING OF
FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT IN HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE (1930 – 1991)**

Main forms and methods which were systematically used in the process of specialists in physical education and sports training by the teachers of higher educational institutions of Ukraine during the period under analysis are characterized in the article. The accent is made on the effectiveness of problematic lectures, scientific and methodological and reading conferences, pedagogical trainings, business and role-playing games, situational and cognitive tasks.

***Keywords:** lectures, seminars, practical classes, psychological and methodological training, a specialist in physical education and sports.*

Актуальність проблеми та аналіз останніх публікацій і досліджень.
Модернізація сучасної вищої освіти в Україні спрямована на розробку та впровадження перспективних моделей організації ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Концептуальні положення щодо змісту організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах, зокрема з фізичної культури і спорту, базуються на засадах Конституції України та Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про

фізичну культуру і спорт”, Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національної доктрини розвитку освіти України, Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту.

Професійна підготовка як цілісна система, повинна бути спрямована на формування творчої самостійної особистості фахівця, здатної до саморозвитку та навчання упродовж життя, професійно мобільної та гнучкої відповідно до швидкозмінних економічних та суспільних процесів та явищ, конкурентоспроможної на ринку праці

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (1930 – 1991 рр.)**

усіх галузей та сфер суспільства. Усе це повною мірою стосується і професійної підготовки майбутніх фахівців галузі фізичного виховання та спорту.

Вагомою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту є психолого-педагогічна складова, яка має забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань та вмінь, особистісних якостей та формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Сучасні науковці досліджували різні аспекти проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах, а саме: формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури (М. Данилко); міжпредметні зв'язки в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (Л. Демінська); підготовку майбутніх учителів фізичної культури до фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів (Л. Іванова); педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності (М. Карченкова); (Л. Лубишева); індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя (О. Пехота); професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) (Л. Сущенко); психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності (О. Федик); формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури (В. Ялович) та ін. Організаційні та змістові аспекти підготовки вчителів фізичного виховання розглядали Е. Вільчковський, Ф. Медвідь, В. Пешков, С. Філь, Ю. Шкретій, І. Щербаков та інші. Проте дослідженню психолого-педагогічної підготовки фахівців з фізичного виховання у спеціалізованих навчальних закладах України приділено недостатньо уваги.

Актуальність проблеми, відсутність її цілісного дослідження у сучасній науці та потреби практики зумовили вибір нами теми статті, **метою** якої є висвітлення форм та методів психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання у спеціалізованих навчальних закладах України (30 – 91 рр. XX ст.).

Виклад основного матеріалу. Аналіз навчальних планів вітчизняних спеціалізованих навчальних закладів означеного періоду дає підстави стверджувати, що вони мали чітку професійну спрямованість, оскільки в них було передбачено вивчення тих дисциплін, які забезпечували формування необхідних

професійних якостей та педагогічних здібностей майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту.

Зазначимо, що насадження ідей офіційної ідеології в галузі фізкультурної освіти в 30-х рр. XX століття зумовило нові вимоги до підготовки викладачів, що мали бути озброєними марксистсько-ленінською теорією, активно боротися з будь-якими проявами ворожої ідеології в навчально-виховній роботі. Наприклад, завданням викладачів-лекторів загальнопедагогічних дисциплін було ознайомлення майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту з головними положеннями теорії та історії педагогіки на діалектико-матеріалістичних засадах. При викладі лекційного матеріалу висвітлювалися не лише кінцеві висновки та результати, але й шляхи, методи, за допомогою яких вони отримувалися [I, арк. 8].

Як свідчать архівні джерела, викладачі педагогічних дисциплін Харківського державного інституту фізичної культури надавали важливого значення чіткій структурі й методиці викладу матеріалу лекцій. Доцільним засобом досягнення цієї мети була ґрунтовна підготовка викладачів до лекцій. Так, на початку 30-х рр. XX ст. на засіданні кафедри педагогіки й психології, яке було присвячене методиці підготовки до лекційних занять її завідувач П. Рубінштейн пропонував викладачам, при підготовці до лекцій чітко визначати мету й завдання теми, спираючись на перегляд відповідного розділу підручника чи інших довідкових видань, накреслювати схематичний план лекції та проводити поглиблену роботу над літературними джерелами, зокрема монографіями й іншими науково-методичними виданнями, присвяченими темі лекції. Результатом підготовки було складання конспекту лекції, що мав включати ретельно відібраний і критично проаналізований матеріал [II, арк. 34].

У цей період поряд з лекціями важливою формою психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту були семінарські заняття. Так, у Харківському державному інституті фізичної культури семінарські заняття органічно поєднувалися з лекціями і сприяли поглибленому самостійному вивченню студентами їх основних питань [III, арк. 45].

Під час семінарських занять студенти робили доповіді з питань, визначених у завданнях перед вступною лекцією. На семінарі заслуховувалося декілька індивідуальних або групових доповідей. Наприклад, після лекції з теми: “Педологія як наука про зріст та анатомо-фізіологічні особливості особистості” студенти готували

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (1930 – 1991 рр.)**

доповіді з питань розвитку педології, періодів та схем формування дитини, особливостей перехідного віку, проблеми поведінки в педології. Готуючись до семінарів, студенти самостійно опрацьовували відповідну літературу та писали реферати з обраних тем. Перед початком семінару викладач переглядав тези доповідей і виправляв помилки та робив зауваження щодо змісту виступів [II, арк. 19].

Покращенню підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до семінарських занять сприяло проведення індивідуальних та колективних консультацій. На індивідуальних консультаціях викладачі перевіряли конспекти доповідей студентів, узгодженість плану, тез виступів та висновки. Колективна консультація, як правило, проводилася на семінарських заняттях, присвячених самостійному опрацюванню заданої літератури, викладачі розкривали мету, завдання та вимоги до змісту виступів. Одним із головних завдань такої консультації була підготовка студентів до методично правильного складання доповідей [IV, арк. 38].

З метою забезпечення студентів необхідним навчально-методичним матеріалом, на початку 30-х рр. XX ст. силами викладачів кафедри педагогіки і психології було зібрано бібліотеку, яка включала підручники й посібники з педагогіки, історії педагогіки й психології, а також першоджерела й педагогічну періодику. Показово, що через деякий час бібліотеку було перетворено в педагогічний кабінет, спрямований на допомогу в роботі не лише студентам, а й учителям шкіл Харківської області. На початку навчального року для студентів-першокурсників викладачі кафедри читали лекції та робили методичні доповіді на теми “Як слухати, записувати і опрацьовувати лекції”, “Як працювати з книгою” та ін. [2, 25].

У кінці 30-х рр. XX ст. з метою озброєння майбутніх фахівців уміннями й навичками, необхідними для поглиблення самостійної роботи над навчальними курсами, науково-методичною та педагогічною літературою, поряд з лекціями та семінарськими заняттями було введено нові, більш активні форми роботи: просемінари і педагогічні практикуми. Просемінар розглядався як форма групових занять зі студентською групою, в ході якої майбутні фахівці з фізичного виховання та спорту набували умінь і навичок самостійної роботи під час вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Поряд з просемінарами, активізації навчальної діяльності студентів сприяли також педагогічні практикуми. Вони проводилися після вивчення

окремих розділів курсу “Педагогіка” та мали повторювальний і узагальнюючий характер. Під час практикуму давалися складні завдання, що мали виявити рівень засвоєння педагогічних знань, умінь і навичок кожного студента з певного розділу курсу. Їм роздавалися картки з 5 – 6 питаннями, на які треба було дати письмову відповідь.

Аналіз архівних джерел показує, що у 30-ті рр. XX ст. у ході психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту викладачі застосовували словесні методи навчання такі як усний виклад матеріалу, бесіди, дискусії або диспути, наочні, зокрема демонстрація схем, діаграм, малюнків, діапозитивів, і практичні – у формі виконання різноманітних вправ [IV, арк. 44].

Формами викладання психолого-педагогічних дисциплін, що систематично використовувалися у вищих спеціалізованих навчальних закладах впродовж 40 – 80-х рр. XX ст., були вже традиційні лекції, семінарські, практичні заняття та нові – лабораторні заняття та колоквиуми. Лекції спрямовувалися на виклад системи педагогічних знань, розкриття досягнень педагогіки, уведення студентів у лабораторію наукових досліджень з дисциплін педагогічного циклу. Ці лекції, як зразок наукового висвітлення теми, сприяли формуванню професійно-педагогічної підготовки студентів.

Аналіз протоколів засідань кафедр педагогіки Харківського та Львівського державних інститутів фізичної культури за 40 – 60-ті рр. XX ст., на яких обговорювалися стенограми лекцій з педагогіки та історії педагогіки, показав, що головними завданнями лекцій із педагогічних дисциплін було: 1) ознайомлення студентів з методологією, науковими основами виховання, навчання й розвитку особистості, історією вітчизняної й зарубіжної педагогічної думки; 2) створення на цих засадах теоретичного й методичного підґрунтя для проведення семінарських, практичних занять й інших форм викладання педагогічних дисциплін; 3) формування в студентів любові до дітей та педагогічно-професійної діяльності, прищеплення загальнолюдських моральних якостей, необхідних майбутньому вчителю; 4) показ зразків проведення лекцій [IV].

Аналіз звітів кафедр педагогіки Львівського та Харківського інститутів фізичної культури показує, що в кінці 50-х – на початку 60-х рр. XX століття у зв’язку з вивченням студентами значного за обсягом матеріалу з методик фізвиховання і окремих видів спорту ряд тем з педагогіки, історії педагогіки та дидактики, ґрунтовно розроблених

у науково-методичній літературі, було винесено на самостійне опрацювання або подано в оглядовому плані. При підготовці лекцій викладачі звертали велику увагу на висвітлення теорії виховання, питань щодо ролі спадковості, середовища й виховання у формуванні всебічно розвиненої особистості [V, арк. 33].

Як свідчать архівні джерела, в 70 – 80-ті рр. ХХ ст. в ході семінарських занять з педагогічних дисциплін поряд із заслуховуванням та обговоренням доповідей використовувалися й такі нові нетрадиційні форми роботи: розгорнуті бесіди, диспути, дискусії та ін. Так, протягом 70-х рр. на семінарах з педагогіки у Харківському державному інституті фізичної культури студенти виступали з етичними бесідами, влаштовували диспути, читацькі конференції, що сприяло прищепленню майбутнім учителям педагогічних умінь і навичок, необхідних для проведення практичної виховної роботи зі школярами [VI, арк. 91].

Аналіз архівних матеріалів фонду Міністерства освіти ЦДАВОВ України показує, що при викладанні курсу педагогіки поряд із семінарськими використовувалися практичні заняття, які проводилися в вищому навчальному закладі та в школі. Відмінність практичних занять від семінарських полягала в тому, що на таких заняттях студентів знайомили з основною навчально-методичною документацією школи: навчальними планами й програмами, планами виховної роботи школи та вчителів фізвиховання. Вивчалися також положення про роботу класного керівника, шкільних учнівських організацій, конспекти уроків учителів фізвиховання. Поряд із цим студенти самостійно готували конспекти уроків за темами шкільної програми з подальшим їх обговоренням на заняттях.

Практичні заняття у школі проводилися при вивченні тем “Принципи навчання”, “Методи навчання”, “Урок” та деяких інших. Під керівництвом викладачів студенти відвідували уроки досвідчених учителів, шкільні та позашкільні заходи з фізвиховання. Результати спостережень студентів аналізувалися й оцінювалися. Практичні заняття в школі формували в майбутніх учителів фізвиховання уміння й навички спостерігати, аналізувати й оцінювати педагогічні факти та явища й узагальнювати досвід спостереження уроків і виховних заходів з фізичного виховання. Відвідування школи завжди викликало живий інтерес у студентів. Аналізуючи уроки та виховну роботу, майбутні вчителі фізвиховання висловлювали багато цікавих думок і пропозицій [III].

Вивчення звітної документації вищих фізкультурних закладів України за 50 – 60-ті рр. ХХ ст. показує, що поряд з практичними заняттями викладачі проводили і колоквіуми, метою яких було виявлення та поліпшення педагогічних знань, умінь і навичок. Так, у Харківському державному інституті фізичної культури колоквіуми проводилися з таких тем: “Методологічні питання педагогіки”, “Основи дидактики”, “Моральне виховання дітей” і “Виховання дитячого колективу” [4, 219 – 220]. Відомостей щодо методики проведення колоквіумів знайти нам не вдалося, у звітах про навчально-виховну роботу лише відзначалося, що використання цієї педагогічно корисної форми навчання сприяло посиленню самостійної роботи студентів і кращому засвоєнню курсу педагогіки.

У 70 – 80-ті рр. ХХ ст. згідно з навчальними планами вищих спеціалізованих навчальних закладів, для студентів других курсів поряд з лекціями та семінарськими заняттями з педагогіки проводилися також лабораторні заняття, на які відводилося 30 год. Лабораторні заняття присвячувалися практичному вивченню різних сторін шкільного життя та формуванню в студентів педагогічних умінь і навичок з питань навчально-виховної роботи з фізвиховання.

Лабораторні заняття мали комбінований характер: вивчення теоретичного матеріалу поєднувалося з практичними роботами, які проводилися в школі. Залежно від характеру комбінацій умовно виділялися два типи лабораторних занять: перший, коли вивчалися переважно теоретичні питання і виконувалися два-три практичних завдання, другий, коли заняття присвячувалися практичним роботам, але їх виконання потребувало певних теоретичних знань, що давалися студентам у стислому вигляді. Лабораторні роботи другого типу проводилися, головним чином у школі.

Дослідження навчальних програм з педагогіки свідчить, що з розділу “Теорія виховання” для студентів вищих спеціалізованих навчальних закладів проводилося сім лабораторних занять з тем: “Загальні методи виховання”, “Виховання особистості в колективі”, “Трудове виховання і професійна орієнтація”, “Виховання дітей у сім’ї” та “Робота класного керівника” [3].

Лабораторні заняття з цих тем проводилися в школі за місцем проходження майбутньої педагогічної практики у старших курсах. У ході занять студенти вели спостереження за використанням й ефективністю різних методів виховання, готували та проводили шкільні та позашкільні виховні заходи, складали скорочені

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (1930 – 1991 рр.)**

педагогічні характеристики колективу дітей, з якими вони працювали. Після аналізу матеріалу, зібраного в ході практичної виховної роботи в школі, на лабораторних заняттях розглядалися теоретичні питання.

На основі аналізу архівних джерел можемо стверджувати, що в 60 – 80-ті рр. ХХ ст. при викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу викладачі кафедр педагогіки та психології плідно використовували у психолого-педагогічній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту і такі форми роботи, як спецсемінари та спецкурси. Їх головними завданнями було підвищення професійно-педагогічного рівня студентів, озброєння їх уміньми й навичками самостійної творчої роботи при розв'язанні актуальних питань теорії і практики виховання та навчання учнів, умінь проводити цілеспрямовані педагогічні спостереження, відбирати, аналізувати й узагальнювати знайдені факти.

Висновок. Отже, здійснений нами аналіз форм та методів психолого-педагогічної складової системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання у вищих спеціалізованих навчальних закладах України (70 – 91 рр. ХХ ст.) дає підстави стверджувати, що в означений період основними формами викладання навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу, були лекції, семінари й практичні заняття, провідними методами – бесіди, диспути, дискусії. В досліджуваний період викладачами психолого-педагогічних дисциплін вищих спеціалізованих навчальних закладів було розроблено й впроваджено в практичну діяльність проблемні лекції, тематичні спецкурси й спецсемінари, факультативні курси, науково-методичні й читачькі конференції, педагогічні тренінги, ділові й рольові ігри, ситуаційні й пізнавальні завдання, програмоване навчання, що суттєво підсилювало якість підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Перспективними напрями подальших наукових розвідок вважаємо дослідження науково-дослідної

підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту у вищих спеціалізованих закладах України.

І. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 9, спр. 298. – 140 арк.

II. ЦДАВО України, фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 9, спр. 1748. – 236 арк.

III. ЦДАВО України, фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 6, спр. 10885, 164 арк.

IV. ЦДАВО України, фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 6, спр. 10883, арк. 1 – 70.

V. ЦДАВО України, фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 15, спр. 436, 336 арк.

VI. ЦДАВО України, фонд 166 (Фонд Народного Комісаріату освіти (НКО) УРСР міст Харкова, Києва), оп. 15, спр. 3761, арк. 1 – 374.

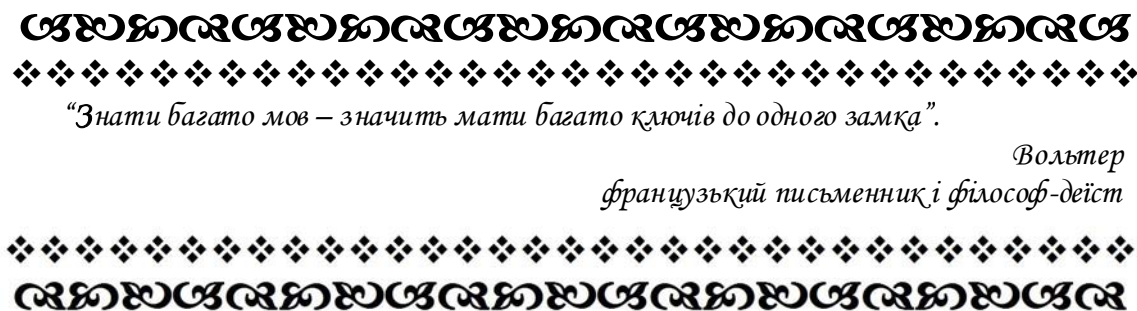
1. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 8. – С. 2 – 14.

2. Киевский инфизкульт: годы и люди / под ред. В.Н. Платонова. – К.: Здоровье, 1990. – 216 с.

3. Про доцільну постановку фізичного виховання студентів // Бюлетень народного комісаріату освіти. – 1926. – № 7. – С. 21 – 22.

4. Філь С.М. Питання професійно-педагогічної підготовки студентів на факультеті фізичного виховання / С.М. Філь / Матеріали ювілейної наукової сесії присвяченої 50-річчю інституту. – Харків: вид. Харківського ун-ту, 1969. – С. 219 – 220.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014

“Знати багато мов – значить мати багато ключів до одного замка”.

*Вольтер
французький письменник і філософ-деїст*

